

УДК: 130.2 (051)

**КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ
СТАНОВЛЕННЯ ЖУРНАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ
(НА МАТЕРІАЛІ СЛОБОЖАНЩИНИ ХХ СТ.)**

О.В. Іващенко, кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри графіки Харківської державної академії
дизайну і мистецтв

Статтю присвячено виявленню культурно-історичних передумов становлення журнального дизайну на теренах України. Особливу увагу приділено еволюції у оформленні журнальної продукції Слобожанщини. Звернення до журнальної продукції Слобожанщини обумовлене не лише необхідністю відтворення цілісної картини розвитку вітчизняного журнального дизайну. Адже йдеться про вивчення традиції графічного дизайну, попереднього досвіду і здобутків у розбудові дизайну як окремої галузі мистецтвознавчої науки, втілення яких складає необхідну умову для подальшого розвитку українського дизайну загалом та журнального зокрема.

Ключові слова: журнал, журнальний дизайн, графічний дизайн, журнальна продукція, Слобожанщина.

Сучасна ситуація вимагає пошуків оновлення українського графічного дизайну. Одним із шляхів модернізації графічного дизайну є звернення до плідних можливостей української традиції, яка характеризується потужним потенціалом, який не тільки не вичерпав себе, але й не знайшов належної оцінки. Це висуває перед істориками, теоретиками і критиками мистецтва низку важливих питань. Чи не найпершим із них є усунення численних прогалин у вивченні історії та техніки журнального дизайну, що стоять на заваді відтворення адекватного і цілісного образу українських журналів. В зв'язку з цим особливу увагу привертає питання технічних особливостей та загальних тенденцій у графічному дизайні журнальної продукції на Слобожанщині ХХ століття. Проблематика графічного дизайну як такого є недостатньо розробленою, особливо це торкається дизайну у журнальній продукції. Цими чинниками обумовлена актуальність теми дослідження.

Українське національне відродження, що активізувалося на початку ХХ ст. у двадцятих роках на Слобожанщині супроводжувалося активним творчим життям і вагомими здобутками у створенні журнальної продукції. Ідейні задуми та творчі можливості художників цього періоду дозволяють створювати стилістично та функціонально різноманітну журнальну

продукцію, яка презентує журнальний дизайн Слобожанщині 20-30 рр. як комплекс спеціальних методик поєднання смислу й виразу, стає зразком наслідування для Центрального регіону України.

Журнальна продукція Слобожанського регіону, розвиваючись у межах тоталітарної системи (починаючи з 1932 р., коли згідно з постановою ЦК ВКП(б) “Про перебудову літературно-художніх організацій”, було проведено ряд дій спрямованих на знищення всіх мистецьких напрямків, крім офіційного, а прояви національної своєрідності мистецтва розглядалися як буржуазний націоналізм, – закінчуючи 80-ми роками минулого століття, коли на пострадянському просторі розпочався період творення нових національних моделей у дизайні) і складаючи частку загально-радянського мистецького процесу, що робило журнальну продукцію регіону уніфікованою. Журнали Слобожанщини, виконуючи ідеологічну та виховну функції, у загальній системі українських журналів виконували сигнальну функцію. Домінування сигнальної обумовило інноваційний характер журнального дизайну на Слобожанщині ХХ ст.

Слід відзначити, що вивченню дизайну журнальної продукції в процесі становлення графічного дизайну на теренах України відводиться, як правило, другорядна роль у порівнянні з дослідженням книжкового оформлення, що й пояснює відсутність у науковій літературі цілісного образу журнального дизайну як складової українського графічного дизайну. Зауважу, що саме ця галузь мистецтвознавства щонайбільше постраждала від ідеологічного пресу і заборон за часів радянської доби, коли свідомо поширювалися міфи щодо недоцільності вивчення дизайну взагалі та журнального дизайну зокрема. Підкреслюючи давність цих міфів, що своїми витокami сягають трагічного для всієї української культури 1932 р., коли згідно з постановою ЦК ВКП(б) “Про перебудову літературно-художніх організацій”, було проведено ряд дій, спрямованих на знищення спілок, організацій, які за своєю діяльністю не входили у суворі межі, установлені державною владою. Традиції руйнування і таврування, започатковані останніми, знайшли у фаховій літературі радянської доби чимало продовжувачів, зусиллями яких журнальний дизайн на довгі роки був фактично вилучений з наукового вивчення.

Саме тому метою даної статті є виявлення теоретичних засад дослідження журнального дизайну, у системі українського графічного дизайну. Вивчення, на основі широкого фактологічного матеріалу,

дизайну журнальної продукції на Слобожанщині ХХ ст. та визначення його ролі у становленні та розвитку журнального дизайну на теренах України. Становлення журнального дизайну на Слобожанщині відбувається у межах харківської регіональної субкультури. Харківське культурно-художнє середовище зберігає роль значного осередку і на теренах Центральної України ХХ ст. Це дозволяє дизайн на Слобожанщині розглядати не тільки як репрезентацію конкретної художньої продукції, а і як цілісність різноманітних художніх підходів, що вимагає плюралістичної програми дослідження цього феномена.

Логіка розкриття теми вимагає визначитись передусім із самим поняттям “журнальний дизайн”, смислове навантаження якого містить комплекс взаємообумовлених факторів.

Виходячи з того, що композиційно-графічна модель журналу це, насамперед, визначена система підпорядкування графічних елементів, їх груп та комплексів у журнальному просторі за законами композиції, що складає теоретичну основу побудови макету видання як принципу єдності множини. Ефективність композиційно-графічної моделі журналу і визначається функціонально-комунікативною точністю. Проникаючи до глибин чистого змісту, комунікація реалізує себе через види моделей журналу (змістовна, графічна, композиційна) та набуває певної трансформації у часовому просторі. Виходячи з того, що візуальна комунікація визначає часові норми сприйняття людиною тієї чи іншої моделі журналу можна наголосити на їх взаємозалежності. Зауважу, що вирішення питань синтезу журнального простору – створення цільного журнального організму, – де кожен елемент оформлення, група елементів та їх система підпорядковано як на площині сторінки, на розвороті, так й у межах усього журналу визначається як творчим хистом художників та дизайнерів так і читацькою аудиторією. Тенденція домінування ілюстративного матеріалу над текстовим у друкованій продукції визначається у другій половині ХІХ століття. Запит на ілюстровані журнали визначається розширенням читацької аудиторії за рахунок малоосвічених верств населення, адже саме через періодику розсувається вузький простір аристократичного салону. Зокрема, зображення, як зазначає Н.Радінова, у добу раннього Модерну, вагомо впливає «на формування освітніх практик, на структурування освітнього простору» [4, с.10].

Також слід зазначити, що поява у друкованих виданнях зображувальної інформації ускладнює його структуру й урізноманітнює просторові рішення. Постає проблема вирішення цільності сторінки, яка має дві суттєво різні форми передачі інформації.

Питання поєднання шрифтової та зображувальної субстанцій у друкованих виданнях заслуговує на особливу увагу. Зауважу, що основні складові графічної структури журналу (зображувальний та текстовий матеріал) в ідеалі мають синтетичний характер та визначають принципи графічного оформлення журнальної продукції. Характерною рисою журналу є співвідношення тексту й ілюстрації за кількісним критерієм. Кількісне відношення тексту й ілюстрацій у журналі залежить від виду видання. У періодиці ілюстрації створюють самостійний інформаційний блок паралельний текстовому. Значна самостійність ілюстрацій підтверджується й тим, що досить часто вони мають свій текст, який не залежно від розміру має другорядну, супутню роль. Зображувальний матеріал або ілюстрація, має важливе значення у вирішенні комунікативних задач журнальної продукції. Ілюстрація є невід'ємною, а в деяких виданнях головною, графічною частиною журнальної сторінки, вона наділена багатьма функціями, а саме: комунікативною, рекламною, емоційною й конструктивно-будівною. Саме тому вона є невід'ємною складовою будь-якого журналу та визначає загальні риси розвитку всесвітнього журнального процесу.

Згідно з основною функцією заголовків – привертання уваги читача, тобто вирішення рекламних задач, заголовки по силі впливу на читацьку аудиторію, на його думку, можна порівняти з ілюстрацією. У графічній та композиційній структурі журналу заголовок виконує дві функції: виділення та об'єднання. Перша – полягає у відокремленні одного матеріалу від іншого та його виділенні. Друга функція являється об'єднуючим фактором близьких за тематикою матеріалів.

Наступною складовою частиною яка відображує сутність журналу й приймає участь у створенні словесно-зображувального синтезу виступає текст. Для періодичних видань характерно співіснування двох форм текстового матеріалу, а саме: основного тексту й комплексу заголовків. Тож вибір шрифту, має бути виправданий видом та спрямованістю журналу, змістом тексту, умовами читання й можливостями друкарського обладнання. Виходячи з того, що шрифти мають не тільки різне

накреслення, розмір та контрастність, але й різне емоційне забарвлення постає необхідність вирішення графічної відповідності шрифту характеру тексту. Підсумовуючи слід сказати, що всі складові графічної структури журналу у відповідності один до одного створюють цілісний простір журналу за законами композиції. Отже, модульна сітка є необхідним інструментом при створенні періодичних видань, як єдиного принципу побудови форми у множині варіантів. За її допомогою визначають місця для службових елементів, заголовків, текстового та зображувального матеріалу та створюють жорсткий макет журналу. Свого роду модульна сітка служить скелетом у побудові журнального простору, який значно спрощує його організацію, а також забезпечує стильову єдність усіх номерів видання.

Згідно з визначенням поняття моделі, яке наводилося вище, можна стверджувати, що у макеті журналу практично реалізуються теоретичні принципи моделювання. Наголошуючи, що важливим засобом художнього осмислення макету видання, його дизайну є варіантне проектування, при якому з усіх однакових за рівнем загальної досконалості варіантів обирається найбільш типологічно характерний та естетично виразний, слід звертається до ретельного аналізу журнальної продукції Слобожанщини ХХ ст. Історичний вимір дозволяє простежити не тільки основні закономірності розвитку журнального дизайну, але й розвиток технологічних можливостей оформлення журналів. Аналіз журналу як синтетичного продукту доводить, що його подальша реалізація та якість оформлення залежить не тільки від дизайнерського досвіду, але й інших факторів. Якщо в період централізованого управління інформаційними потоками, тираж журналу залежав від ідеологічних, політичних та соціально-економічних чинників, то в сучасних ринкових умовах просування журналу багато в чому залежить від комерційних служб.

Зауважу, що особливий інтерес викликають харківські видання періоду, коли Харків був столицею молодої держави. У цей час, коли стандартизація та уніфікація щодо принципів оформлення ще не набула приневолювання, ще коли попереду репресії в які знищать багато талановитих художників та літераторів – цей час сприяв розквіту українського журнального дизайну. На особливу увагу заслуговують такі журнали як “Авангард”, “Всесвіт”, “Літературний ярмарок”, “Нова генерація”, “Нове мистецтво”, “Уж”, котрі він вважає найбільш цікавими в

контексті заявленої ним проблематики. Журнали періоду 20-х – це багатоілюстровані організми, де поєднано мальоване та фотографічне зображення за принципами динамічної композиційно-графічної моделі. Складна форма набірної смуги виникає з обтікання текстом ілюстрацій, які графічно підкоряють собі текстовий матеріал. Широке використання службових елементів: плашок, осей, лінійок було основним прийомом зв'язування трьохвимірної ілюстрації із сторінкою, і викликане впливом конструктивістського стилю. Можна стверджувати, що сучасна типографіка, стримана й майже мінімалістична, сягає своїм коріння у бурхливу типографіку 20-х років.

Розробка і впровадження тих чи інших технологій ілюстрування творів друку обумовлені потребами не лише журналістики чи образотворчого мистецтва, але й, в першу чергу, рівнем запитів читацької аудиторії та станом усього друкарсько-видавничого комплексу. Слід зауважити, що 1) традиція розвитку журналу як ілюстрованого або багатоілюстрованого видання, зосереджує увагу, перш за все, на технології створення зображувального матеріалу. Найважливішим явищем в історії журнального виробництва, яке вплинуло на створення обліку журналу, була поява фотомистецтва та широке використання фотографій у журнальному дизайні; 2) створення нових технологій та модернізація видавничо-друкарського комплексу; 3) виникнення настільних видавничих систем.

Слід наголосити на тому, що життєздатність журналу як продукту розрахованого на потенційного споживача прямо залежить від розвитку менеджменту дизайну. Тож ця проблема заслуговує на особливу увагу. Розглядаючи вплив економічних, соціальних та політичних умов на розвиток журнального дизайну взагалі та на оформлення журналу зокрема, можна зробити висновок, що в умовах ринкових відносин реалізація журналу як продукту залежить від багатьох чинників, а саме: від адаптації того чи іншого журналу згідно з умовами місцевого середовища; від злагоженості праці технічних і комерційних співпрацівників журналу; від можливостей використання комплексу різноманітних методик у справі керування та просування продукції на інформаційному ринку; від конкурентоспроможності продукції серед іншої, інколи дотичної за інформацією тощо.

Таким чином, наприкінці ХХ – початку ХХІ століття в Україні проблематика графічного дизайну набуває нової актуальності, особливо це

торкається дизайну у журнальній продукції. Вивчення дизайну у журнальній продукції Слобожанщини ХХ ст. не лише відкриває невичерпані можливості української традиції, яка характеризується потужним потенціалом, але й надає плідні інтуїції щодо теоретичних узагальнень та практичної реалізації дизайну в періодичних виданнях, втілення яких складає необхідну умову для подальшого розвитку українського дизайну загалом та журнального зокрема. Евристичний потенціал журнального дизайну полягає у можливостях розгляду журнальних моделей як ідеально типових конструктів з різними смисловими навантаженнями, дає змогу поєднати опис художнього оздоблення журналів як системи символів, обумовлених ускладненими соціокультурними контекстами. Поняття цього дизайну дозволяє поєднати процес, результат та наслідки творчої художньої діяльності, здійснити його аналіз з позицій комунікативної раціональності. Введені до наукового обігу не досліджені раніше українські журнали Слобожанського регіону ХХ ст. не тільки уможливають заповнення прогалин у вивченні історії та техніки журнального дизайну, що стоять на заваді відтворення адекватного і цілісного образу українських журналів, але й доводять, що не зважаючи пізній характер виникнення і відсутність нормальних умов для функціонування та розвитку, журнальний дизайн займає пріоритетне місце у загальній системі українського дизайну, набуває статусу обов'язкової і фундаментальної дисципліни.

Література

1. Бельчиков И.Ф. Художественно-техническое и полиграфическое оформление печатной продукции. М.: Высшая школа, 1965. – 159 с.
2. Кричевский В. Типографика в терминах и образах в двух томах. – Т.1. – М.: Слово, 2000. – 144 с.
3. Клочковська Г. Видавець і засоби масової інформації: Курс на зближення // Вісник Книжної палати. – 2000. - № 7. – С. 8 – 10.
4. Радіонова Н.В. Репрезентації філософії в освітньому просторі Слобожанщини у ХІХ столітті: Монографія. Суми: ВАТ «СОД», видавництво «Козацький вал», 2008. – 320с.
5. Черняков Б.И. Развитие культурно-исторических предпосылок иллюстрирования периодической печати. Зб. Журналистика и развитие общественной мысли ХХ века: история, теория, практика. Вып. 1 / Под ред. Проф. А.А. Магометова. Владикавказ: Изд-во Сев.-Осет. Гос.ун-та, 1994. – 147 с.

КУЛЬТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИЕ ПРЕДУСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ ЖУРНАЛЬНОГО ДИЗАЙНА (НА МАТЕРИАЛЕ СЛОБОЖАНЩИНЫ XX СТ.).

О.В. Иващенко

Статья посвящена выявлению культурно-исторических предусловий развития журнального дизайна на территории Украины. Особое внимание уделяется эволюции в оформлении журнальной продукции Слобожанщины.

Обращение к журнальной продукции Слобожанщины обусловлено не только необходимостью воссоздания целостной картины развития отечественного журнального дизайна. Также идет речь об изучении традиций графического дизайна, анализа предыдущего опыта и достижений в развитии дизайна как отдельной области искусствоведческой науки, внедрение которых является необходимым условием для дальнейшего развития украинского дизайна в общем и журнального в отдельности.

Ключевые слова: журнал, журнальный дизайн, графический дизайн, журнальная продукция, Слобожанщина.

CULTURAL-HISTORICAL PREREQUISITES OF BECOMING OF JOURNAL DESIGN (ON MATERIAL SLOBOZHANSCHINA XX CENTURY)

O.V. Ivashchenko

The article deals with detection cultural-historical prerequisites of becoming of journal design on Ukraine. In article to give attention to evolution of journal design on Slobozhanshchina. Application to news-magazine production of Slobozhanshchina determine not only necessity of reproduction all stage of development native journal design. However the point is that studying tradition of graphic design, previous experience and achievements in building of design as a separate branch of art-science, the implementation of which is a necessary condition for further development of Ukrainian design in general and journal in particular. Analysis of journal like as a synthetic production, prove that its future realization and quality of journal design depend upon not only from design experience, but also other factors. During centralized information management, edition of the journal depended on the ideological, political and socio-economic factors, but now, in the current market conditions, promote of journal largely depends on commercial services. The graphical design culturally-anthropological measurement of the journal production on the territory of Slobozhanshchina of the XX-th century is researched. Holistic and systematic analysis of journal production of Slobozhanshchina XX century that develop in the article, determine the experience and tradition of design, significant for the development of modern art-science, highlighting the need for further study and connects prospects for future research primarily on deepening the analysis of journal design separate journals.

Keywords: journal, journal design, graphic design, news-magazine production, Slobozhanshchina.